

CD-ROM[®] BEMUTATÓ

Nagy Iván: Magyarország családai 1999.

Drótos László
kondrot@gold.uni-miskolc.hu

Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal / szerk. Nagy Iván [elektronikus dok.]. – Interaktív multimédia. – Budapest: Arcanum Adatbázis Kft., 1999. – 1 db CD-ROM: szín. ; 12 cm. – (Arcanum Digitéka)
Működési környezet: IBM PC, 486 processzor ; 4 MB RAM ; Windows 3.1 vagy Windows 95 vagy újabb verzió; CD-ROM meghajtó ; egér. – Főcím a címképernyőről
5.600.- Ft

1. Tesztelési környezet

166 Mhz Pentium, 16 MB RAM, 24x CD-ROM olvasó, magyar Win'95.

2. Általános értékelés

A magyar családfa-kutatásban és címertanban alapműnek számító, történész körökben csak „Nagyiván”-ként emlegetett, 1856-1868 között 12+1 kötetben megjelentetett családtörténeti munka elektronikus kiadása. A kb. 10 000 családot bemutató mintegy 6500 oldalnyi szöveges anyag mellett tartalmaz 3660 családfát (képként és karakteresen egyaránt) és 585 címert is. A szövegminőség-

ben jó, ám megjelenésében elég igénytelen kiadványhoz egy bonyolult, de nagy teljesítményű kezelőfelület tartozik, mellyel a gyakorlott felhasználók hatékonyan dolgozhatnak és kereshetnek a hatalmas anyagban, a kezdőknek viszont nem sok sikerélményt nyújt. Ennek a CD-nek mindenképpen ott a helye azokban a könyv- és levéltárakban, ahol genealógiai információkat is keresni szoktak, de a benne található személy- és helynevek, valamint évszámok és események miatt általában is hasznos forrás lehet a történészek és levéltárosok számára. A teljes szövegben való keresésnek és a sokféle jegyzetelési és kiemelési funkciónak köszönhetően még ott is ajánlott beszerezni, ahol a nyomtatott kiadás is rendelkezésre áll.

3. Számítástechnikai értékelés

A CD-ROM az Arcanum Digitéka sorozatban megszokott Folio (1993-as, 3.02-es verzió) teljes szövegy adatbázis-kezelő szoftverrel készült. A kezelőprogram nem támaszt nagy igényeket a hardver- és szoftver-környezettel szemben, egy szerényebb 486-os PC-n Windows 3.1 alatt is elindul, de egy-egy bonyolultabb keresés és a képek megjelenítése kisebb teljesítményű gépen nagyon lassú tud lenni. A lemez borítóján semmilyen tájékoztató nincs a működési környezetre és a telepítés módjára vonatkozóan. Ezek az alapvető információk csak a „Súgó”-ból derülnek ki, miután valahogy elindítottuk a programot. Szerencsére az újabb Windows változatok alatt magától indul a kezelő szoftver, ha az „AutoRun” funkció engedélyezve van, viszont a Windows 3.1 esetében a felhasználónak kell megkeresni és futtatni a KERES.EXE programot, majd megnyitni a CD-n a megfelelő adatbázist. Mivel nincs telepítőprogram, ezért természetesen az indítóikon létrehozását és paraméterezését is a felhasználóra bízta. Jó viszont, hogy a szoftver teljesen a CD-ről fut, a merevlemezen csak akkor van szükség tárterületre, ha el akarjuk menteni a beállítókat és az esetleges saját lábjegyzeteket, könyvjelző-

ket. A lapozás és a keresés még egy lassabb gépen is kellően gyors, de egy meggondolatlan baloldali csonkolásos keresés hosszú időre teljesen leterheli a legjobb rendszert is, és ha a Ctrl-Alt-Del gombbal „lelőjük” a CD-n lázasan keresgélő programot, az többé nem hajlandó futni, csak a Windows teljes újraindítása segít. Egyébként a Folio elég jól illeszkedik a Windows környezetbe: az ablak- és billentyűkezelés nagyjából szabványos (kivéve a kijelölt szöveg másolását, amely Ctrl/I a megszokott Ctrl/C helyett), s a kijelölt szövegrészek és képek a vágólapon át más alkalmazásokba is átvihetők.

Egy ilyen jellegű kiadvány számítógépes formába öntése nem egyszerű dolog, mert bár lényegében egy adattárról van szó, ezt az anyagot adatbázisba erőszakolni lehetetlen vállalkozás lenne. Elfogadható kompromisszum volt, hogy egyetlen teljes szövegy dokumentumként kell kezelni a 13 kötet tartalmát, és külön kereshető mezőkként megjeleníteni a fontosabb adatelemeket (családnév, ábraszöveg, lábjegyzetek). Sajnos ennél több szerkesztői munkát nem fektettek be a CD-ROM készítői: a keresztnévek, a helységek nevei, a születési és halálozási évszámok, a címerek leírásai stb. nincsenek megjelenítve, így külön nem kereshetők. Az pedig elég értelmetlen, hogy az egyes családtörténetek helyett miért csak egy-egy bekezdés alkot egy-egy kereshető rekordot? (Így aztán pl. „Bicskey András” nevét a keresőprogram nem találja, mivel a keresztnév olyan bekezdésben van, amiben a családi név nem fordul elő.) A szöveg strukturátlanságából adódó nehézségeket és tévedési lehetőségeket persze egy tapasztalt felhasználó különböző trükkökkel részben áthidalhatja (erre a „Súgó” is ad néhány tanácsot), de legalább a legfontosabb adatelemek pontos visszakereshetőségét illetett volna megoldani, például úgy, hogy a családnévet „rejtett”, de kereshető szöveggként minden bekezdéshez (rekordhoz) hozzáteszik.

4. A kezelőfelület értékelése

A Folio szoftver szokásos kezelőfelülete sokak számára hat idegenül és képes kudarcélmények sorozatát okozni. A kitartóbbak azonban – miután ráéreztek a logikájára – elég hatékonyan tudnak vele dolgozni, és szerencsére van néhány olyan speciális eszköze is, melyek a hatalmas szövegfájlban való navigálást tovább segítik. Az ilyen jellegű kiadványoknál szokásos kereső, hipertext és könyvjelző funkciók mellett a felhasználó maga is kiemelhet és átszínezhethet egyes szövegrészeket, megjegyzéseket fűzhet hozzájuk, önállóan kezelhető és kereshető csoportokat hozhat létre a kiválasztott bekezdésekből, ugrópontokat helyezhet el, sőt a szöveg egyes szavaihoz előre definiált keresőkérdéseket vagy külső programokat is hozzákapcsolhat. Ezek a kiegészítések azután – elég bonyolult módon – egy ún. „árnyékfájlba” menthetők a winchesterre, így minden felhasználó személyre szabott környezetet hozhat létre magának, amely nagyban megkönnyítheti a számára fontos pontok megtalálását a szövegben. De bármennyire is jók lehetnek adott esetben ezek a plusz szolgáltatások, sajnos az alapfunkciókkal sok baj van. Már az ikonok magyar elnevezései sem jók és többnyire rosszul lettek megválasztva a rövidítések: a „Szöveg” feliratú ikon például nem a szöveghez visz vissza, hanem a szövegkiemelő stílust beállító ablak ugrik elő, a „Felj.” felirattól pedig nem könnyű rájönni, hogy a lapszéli megjegyzésekhez szolgál. Bár a „Súgó” részletesen elmagyarázza, mégsem lehet módosítani az ikonsort, a rendelkezésre álló sokféle lehetséges művelet helyett meg kell elégednünk az előre beállítottakkal. Ugyancsak nem állítható magának a főszövegnek a betűtípusa, betűmérete és színe, ami pedig egy ilyen adatbázisnál, ahol sokat kell olvasni a képernyőről, alapvető kényelmi funkció.

A CD-ROM használatát egyéb kellemetlen meglepetések is érik, a legártatlanabbnak tűnő műveleteknél is: például a „Fájl” menü „Mentés” funkciója nem csinál semmit (illetve csak az „árnyékfájl” el-

mentésére szolgál, a kijelölt találati rekordok helyett), a „Mentés mint...” menüpont viszont szó nélkül elkezdi elmenteni a teljes, száz megabyte-os adatbázist egy ASCII fájlba, ha éppen nincs egyetlen kijelölt bekezdés sem. Ha pedig egy <> karakterrel jelzett utalót követve elugrunk az adott kötet végére a hibajegyzékben közölt javítást megnézni, akkor visszatérni – a lábjegyzetekkel ellentétben – nem az ablak becsukásával kell, mert ilyenkor a program figyelmeztetés nélkül az egész adatbázist bezárja és kezdetünk mindent előlről! Mivel a „Tartalomjegyzék” ablak – mely egyben a találati lista megjelenítésére is szolgál – egyáltalán nem nyomtatható és nem menthető, ezért egy keresés után a családok neve és a keresett szavak szövegvörnyezete csak a képernyőn nézegethető. Maguk a megtalált rekordok szerencsére printelhetők és exportálhatók is, de lemezre mentéskor az összes bekezdés ömlesztve íródik ki, még egy üres sor sincs a szócikkek között, és épp a lényeg: a szócikk címe vagyis a családnév hiányzik, mert az meg az ún. „Referencia ablakban” jelenik meg, ami szintén csak a képernyőn látszik. Így könyvtári környezetben tájékoztatásra nehezen használható, mert nem lehet odaadni egy nagyobb halmazt eredményező keresést az olvasónak.

Az adatbázisban egyrészt a családneveket tartalmazó „Tartalomjegyzék” segítségével mozoghatunk, de ebben az óriási listában csak lapozgatni lehet, nincs gyorskeresés (a program nem ugrik a leütött kezdőbetűket tartalmazó szavakhoz), így ez a megoldás csak a nagyon türelmeseknek ajánlható. A másik lehetőség a keresés, de az meg alapesetben a teljes szövegben keres, így a gyakoribb nevek esetében több száz találatot kapunk. Ráadásul a „Köv.” feliratú ikon nem a következő szócikkre ugrik a találatok közül, hanem csak a keresett szó következő előfordulására, ami megint több száz fölösleges gombnyomásra készíti a gyakorlatlan felhasználót. Ilyenkor viszont jól jön a Ctrl/T-vel előhívható „Tartalomjegyzék”, mely ekkor csak a megtalált

szócikkek címeit mutatja. Azért sokkal jobb volna, ha a keresés után eleve egy rövid találati lista jelenne meg, ahogy ez általában szokásos. Természetesen keresni bármely szóra és szókapcsolatra lehet, beleértve a családfák feliratait is, melyeket szövegesen is rögzítettek a készítőik. A keresett szavak egymástól való távolsága is beállítható, de nagyon kacífántos az egész keresőablak, egyáltalán nem segíti a felhasználót a bonyolultabb kérdések összeállításában. A keresőnyelv nehézkes szintaxisa különösen az egy adott mezőben való keresésnél kellemetlen: pl. a Szint/Családnév mezőnél egy „/” jelet is be kell gépelni a szó előtt, a Field/Család mezőnél viszont nem. Itt már van gyorskeresés az indexekben, de sokszor rossz helyre szűrődnek be a kiválasztott szavak, mivel a „Keresőkérdés” ablakban nem látszik a kurzor. Ha pedig véletlenül egy „*” jelet írunk be a keresőablakba, mielőtt néhány betűt is beütöttünk volna, akkor búcsút mondhatunk az egész adatbázisnak és valószínűleg a Windowsnak is, mert ezt a kezelőprogram balról való csonkolásnak értelmezi, és azonnal elkezd a lemezen előforduló összes szót kikeresni, ami órákig is eltarthat!

5. A dokumentáció értékelése

A kiadványhoz nyomtatott használati utasítás nem tartozik, csak egy rövid tájékoztató szöveg van a borítón, ami a lemez tartalmára vonatkozik, továbbá szerepel rajta a kiadó elérhetősége: e-mail és hagyományos postacíme, valamint Web-lapja. A részletes tájékoztató a CD-n van, a „Súgó” fájlban, de ezt már csak az tudja megnézni, akinek sikerült elindítania a programot. Egyébként ez is egyetlen Folio-formátumú szöveges adatbázis, és talán ezért is nem „helyzetérzékeny”: bármikor nyomjuk meg az F1 gombot, mindig a „Súgó” tartalomjegyzéke jelenik meg, nem pedig az adott helyzetre érvényes része. Az látszik rajta, hogy megpróbálták értelmesen és feladatra orientáltan megírni, szemben az oly gyakori „alibi help” szövegekkel, melyek csak az amúgy is nyilvánvaló dolgokat magyarázzák. De

hiányzik belőle egy referencia fejezet, ahol az egyes menük minden funkciója rendesen el van magyarázva; így aztán néha egészen rejtélyes menüponthoz találkozik az ember a kezelőprogramban, melyekről sehol semmilyen információ nincs (pl.: „Szerkesztés/Árnyék/A master rekord megtekintése”). Egyébként, ha „árnyékfájl”-t nyitunk a winchesteren a saját megjegyzések és beállítások eltávolítására, a „Súgó” örökre eltűnik, mert az F1 megnyomásakor a program ezentúl a winchesteren keresi a HELP.NFO állományt a CD-meghajtó helyett!

Érdekes módon a tájékoztató szövegekben szinte több a sajtóhiba, mint magában a családtörténeti könyvben, pedig az előbbieket sokkal könnyebb egy helyesírásellenőr programmal végignézni, mint a múlt századi régies szöveget. Néhány példa: „a kurzor *mutatóújjá* változik”, „a Lapbeállítás *csaj* árnyékfájlon működik”, „különben nem jelenik meg a keresett *szól*”. És egy csúnya hiba a borító alig néhány mondatos szövegébe is becsúszott: „*a bennük* előforduló valamennyi név”. A „Súgó”-ban közölt keresési példa is téves, a „[Mező Család:cillei]” kérdés nem működik, a „[Field Család:cillei]” írásmód a helyes.

6. Tartalmi értékelés

A Digitéka sorozatban dicséretes gyorsasággal jelennek meg az újabb és újabb, hatalmas méretű klasszikus szépirodalmi művek és kézikönyvek, köztük olyanok is, melyek nemigen adhatók el olyan példányszámban, hogy nyereségesek legyenek. Valószínűleg ezek közé tartozik ez a Nagy Iván-féle családtörténeti mű is, melynek CD-ROM kiadása a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával készült el 1999-ben. A kb. 10 000 családot bemutató szócikkek mellett 3660 családfa és 585 címer képét is tartalmazza a lemez. A múlt században „egyszemélyes vállalkozásként” összeállított adattárhoz hasonló méretű munka azóta sem készült, így mindenképpen jó, hogy most már számítógépes formában is elérhető és teljes

szövegében kereshető, még ha az adathalmaz teljessége, mélysége és pontossága elég egyenetlen is, ahogy ezt a szerkesztője az előszóban és a zárszóban többször is elismeri. A számítógépes változat úgy tűnik, hogy nem nagyon rontott a minőségen, mert elég jónak látszik a rögzített szöveg, a belső utalások, a lábjegyzetek és az utólagos hibajavítások pedig könnyen aktivizálható hipertext hivatkozásokkal kapcsolódnak a megfelelő pontokhoz. Sajnos a számítógép lehetőségei nem lettek rendesen kihasználva: nincsenek bejelölve és ezért külön nem kereshetők az olyan fontos adatok, mint a keresztnév, a születési és halálozási dátumok, a helységnevek stb. A néhány jelölt mezőnél pedig helyenként hibák vannak, amint erről az indexek megtekintésével könnyű meggyőződni. Például a Field/Család mezőben évszámok is szerepelnek néhol, ami nyilvánvalóan téves.

7. Javaslatok

Ugyan ennek a CD-ROM-nak nemigen lesz új kiadása, de a Digitéka sorozat minden bizonnyal folytatódik, így az alábbi javaslatok az újabb kiadványoknál figyelembe vehetők. Először is a lehetőségek szerint mindenképpen barátságosabbá kell tenni a kezelőfelületet: szükséges lenne egy rendes telepítőprogram, ami megcsinálja az ikonokat és rendesen beállítja az adatbázis, az árnyékfájlok és a „Súgó” elérési útvonalát; a mostaninál értelmesebb menüpontok és ikonok kellene, valamint rugalmas konfigurációs lehetőségek az ikonok, a színek és a betűméretek terén; a keresőnyelv bonyolultsá-

gát pedig nem célszerű súlyosbítani nem következetes szintaxissal vagy hibás mintapéldákkal, és a balról csonkolás veszélyeire is nyomatékosan fel kellene hívni a figyelmet. A „Súgó”-t jó volna egy referencia kézikönyv résszel is kiegészíteni, amely minden egyes menüpontot rendesen elmagyaráz, vagy pedig eleve törölni az adott kiadványnál szükségtelen funkciókat a menüből.

Általában véve pedig – az érintettek bevonásával – végig kellene gondolni, hogy hogyan is történjen a magyar genealógiai adatbázisok fejlesztése? Valószínűleg a jövőben további családtörténeti adattárak is megjelennek majd számítógépes formában, mint ahogy már korábban – szintén az Arcanum kiadásában – megjelent a „Királyi Könyvek” egy bibliográfiai jellegű adatbázisban, melyet az oklevelek digitális faksimile változata egészít ki. Ezeknek az információforrásoknak az egységes keresése rendkívül hasznos volna, ezért a fontosabb adatmezők elnevezésében és formátumában meg kellene állapodni, hogy legalább távolilag egyesíthetők legyenek a hazai számítógépes genealógiai adattárak. Ehhez persze az is kell, hogy egyáltalán legyenek ilyen mezők bennük, vagyis a készítőik jelöljék be a lényeges adatelemeket a szövegben. Erre a célra az SGML szabvány a legmegfelelőbb. Ugyancsak el kell gondolkodni azon, hogy érdemes-e az ilyen speciális információforrásokat CD-ROM-on kiadni, nem volna-e sokkal jobb Interneten megjelentetni őket, ahol a családfakutatás amúgy is az egyik legnépszerűbb „műfaj”, de néhány adatért senki nem fogja megvenni a teljes adatbázist.

ELEKTRONIKUS KÖNYV VAKOKNAK – Amerikában hamarosan bemutatják azt az elektronikuskönyv-olvasót, amely képes az elektronikus szöveget vakok számára is olvasható Braille-írásban újraírni.

(www.prim.hu/online/cikk.prm?id=12735)

MANE9

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk *MANE9* nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroISIS program min. 3.0 változata

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az Interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés elenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára: 8000.- Ft + ÁFA

További információkért forduljon a *MANE9* szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület